

És segur el que mengem?

La seguretat
alimentària als
mitjans de
comunicació

Generalitat de Catalunya
**Agència Catalana
de Seguretat Alimentària**

OCC
OBSERVATORI DE LA
COMUNICACIÓ CIENTÍFICA

És segur el que mengem?

La seguretat alimentària
als mitjans de comunicació

Aquest document recull un resum de la jornada de presentació de l'informe SAM 2008, Seguretat Alimentària i Mitjans de comunicació, celebrada l'1 de desembre de 2009 a l'auditori de l'IDEC-Universitat Pompeu Fabra.

Presentació de la reunió

Eduard Mata, director de l'Agència Catalana de Seguretat Alimentària (ACSA)

Presentació de la reunió

Gemma Revuelta, sotsdirectora de l'Observatori de la Comunicació Científica de la Universitat Pompeu Fabra (OCC-UPF)

Ponents

Milagros Pérez Oliva, defensora del Lector de *El País*

Carles Pérez, defensor de l'Audiència de la Corporació Catalana
i Mitjans Audiovisuals

Eva Pomares, redactora de *El Punt*

Marga Soler, defensora del Lector de *La Vanguardia*

Coordinadora del monogràfic: **Verònica Escurriol Martínez**

Transcripció i redacció: **Clara Armengou Gavin**

Presentació

El present monogràfic és el resultat de la jornada celebrada el dia 1 de desembre del 2009 amb motiu de la presentació de l'informe SAM 2008. Malgrat no haver una intenció inicial de publicar aquest monogràfic, les ponències i el debat que es van generar ens van semblar prou riques en idees i propostes com per pensar en compartir-les amb aquelles persones que no van poder assistir a l'acte.

La seguretat alimentària és una qüestió cada cop més present en les agendes polítiques actuals. Després de múltiples crisis alimentàries en la dècada dels 90, l'any 2000 la Unió Europea es va anar dotant d'una nova estratègia en seguretat alimentària i d'un marc legislatiu i normatiu, però també de principis, per informar de l'actualitat en l'àmbit de la innocuïtat dels aliments. Això va suposar molts canvis, tant per als professionals que es dediquen a l'elaboració i venda d'aliments, com per a les administracions competents.

Conèixer les opinions de la societat i en quin context s'elaboren aquestes, amb una anàlisi específica dels mitjans de comunicació és bàsic per poder seguir les pautes que el Parlament Europeu ens marca. Per això, primer es va preguntar als consumidors quina és la seva percepció sobre seguretat alimentària, després es va demanar què esperaven de com haurien de comunicar les administracions competents i altres agents que participen en seguretat alimentària, tenint en compte també les particularitats de les persones immigrades en relació a la seguretat alimentària. Altre factor analitzat és el de la relació entre tecnologia i seguretat alimentària, és a dir, què pensen els consumidors de l'aplicació de noves tecnologies en matèria de seguretat alimentària.

Paral·lelament als estudis de percepció social, es va posar en marxa un programa per conèixer millor el paper dels mitjans de comunicació en la informació que arriba a la ciutadania. En aquest document recollim els principals resultats del primer informe anual d'aquest estudi, o Informe SAM 2008 (Seguretat Alimentària i Mitjans), així com les aportacions que van sorgir a la jornada on es va presentar públicament l'estudi.

Els projectes que tenim en marxa i els que estem desenvolupant es fonamenten en la convicció de que per millorar la informació pública i la capacitat de decisió ciutadana és important mantenir relacions estables amb els mitjans de comunicació. No des del sentit d'adoctrinar, ni de justificar-nos entre nosaltres, sinó de conèixer-nos amb més profunditat i compartir lògiques de treball. Per això, agraeixo la col·laboració de la Universitat Pompeu Fabra i de l'Observatori de la Comunicació Científica (OCC-UPF) en la construcció de la Plataforma SAM. Dins aquesta, ens vam proposar seguir quatre línies fonamentals. La primera, fer un estudi sistemàtic anual de com alguns mitjans escrits analitzen les qüestions de seguretat alimentària en el sentit ampli, no només els temes d'innocuitat, sinó també aquells que nosaltres diem "qüestions relacionades" i que tenen a veure amb el sistema alimentari a Catalunya. El primer estudi en què s'ha recollit informació expressament per a aquest informe és el que presentem, l'Informe SAM 2008 (encara que vam fer una anàlisi prèvia de l'any 2007 aprofitant informació parcial, que ens va servir per tenir constància de la gran presència del tema a la premsa diària). A més dels estudis, la plataforma inclou també la organització de trobades entre experts i comunicadors centrades en temes monogràfics per tal de discutir entre nosaltres perquè passen les coses i com són percebuts els temes per uns i altres. A més dels integrants de l'Agència Catalana de Seguretat Alimentària (ACSA) i l'OCC-UPF, un grup assessor de persones de diferents àmbits, totes elles interessades en la comunicació de la seguretat alimentària, es reuneix regularment per proposar nous temes i analitzar el procés de la plataforma. Finalment, estem treballant també per a la creació d'una xarxa de persones interessades en la comunicació de la seguretat alimentària –aquesta molt més àmplia i amb uns requeriments de participació no tant presencials com els del grup assessor– que serveixi per compartir lògiques de treball i augmentar la transparència en aquests àmbits; aquesta xarxa ha d'integrar no només periodistes i altres professionals que treballen fonamentalment en àrees de comunicació, sinó també tècnics i gent que estudia la comunicació científica i els temes de salut i alimentació a les universitats, així com qualsevol altra persona amb interès per compartir coneixements i inquietuds.

Eduard Mata
Director de l'Agència Catalana de Seguretat Alimentària

L'Informe SAM 2008, principals resultats

Rellevància

Les notícies relacionades amb la seguretat alimentària (SA) van tenir una forta presència a la premsa d'àmbit català durant l'any 2008. En conjunt, els 7 diaris de la mostra¹ van publicar 1.911 textos relatius a aquest tema. Totes les setmanes i tots els diaris van incloure informació sobre SA, amb un percentatge relativament alt de textos en portada (com a referència, en aquest informe hem trobat que un 14,5% de textos es va ubicar a la portada, mentre que a l'Informe Quiral, que analitza la cobertura periodística dels temes de salut, aquest percentatge va ser en el mateix any d'un 8,9%).

Temes

Tant la garantia d'accés als aliments en quantitats suficients, "*food security*", com la qüestió de la salubritat d'aquests, "*food safety*", van estar presents a l'agenda periodística de 2008 (Taula 1).

- La preocupació per la "*food security*" va estar present constantment al llarg de l'any ("*preu dels aliments*", "*crisi alimentària mundial*", etc). Generalment, els tòpics es relacionaven amb diferents aspectes de la crisi econòmica mundial. A més, la seva presència era constant però discreta (textos curts, poques portades, etc.), és a dir, seguien un patró de cobertura de tipus "crònic". Un únic tòpic relatiu a aquest tema va tenir un tractament "agut" (molta presència durant un període breu de temps, amb un alt percentatge de portades): la vaga de transportistes". En aquest cas, la vaga va ser vista com una situació de risc per a l'abastiment energètic i de productes de primera necessitat, com fàrmacs i aliments frescos.

- Per la seva banda, la "*food safety*" o garantia de salubritat dels aliments, es va representar sobretot en forma d'episodis aguts o situacions de crisi. Entre aquestes, les més destacades el 2008 van ser la de "l'oli de gira-sol amb hidrocarburs", la "llet amb melamina", la "carn amb dioxines", el "suc de noni amb cocaïna", les "vieires tòxiques", el judici de la "intoxicació per coques de Sant Joan", etc. Altres tòpics que van aparèixer al llarg de l'any, aquests ja no tant com situacions crítiques sinó com informació de fons, van ser la "contaminació dels aliments", "la pesca de riu amb mercuri", la "seguretat alimentària dels OMG", o la mediàtica confrontació entre dos grans de la cuina catalana (notícia que es va incloure en el tòpic "gastronomia" de la nostra base de dades").

Ubicació

Un de cada quatre textos es va publicar en suplementos, mentre que la resta va aparèixer a les pàgines interiors, fonamentalment a la secció "societat". En general, els textos publicats en suplementos i els publicats en pàgines interiors del diari tenen enfocaments diferents. A les pàgines interiors es tracten normalment temes d'actualitat, del dia, mentre que en els suplementos els temes poden ser més intemporals o almenys, no tan directament relacionats amb el dia a dia.

1 Els diaris de la mostra són: *El País* (edició Catalunya); *La Vanguardia*; *El Punt* (edició Girona); *Segre*; *Diari de Tarragona*; *20 Minutos* i *ADN* (edició Barcelona, en ambdós casos).

Signatures

Tres de cada quatre textos van aparèixer signats (bé per un redactor, bé per un especialista). Quan el text no contenia signatura, el diari concedia l'autoria o bé al genèric "redacció" o bé a "agències". El fet que en un text es pugui reconèixer o no el seu autor és important de cara al compromís particular d'aquest en els continguts. En aquest informe hem vist que alguns casos (per exemple, la intoxicació de llet per melamina a la Xina) recorrien amb més freqüència que altres a textos sense signar o que procedien directament d'agències. En aquests casos, en general, es tracta de notícies que ocupen un paper més secundari, són menys extenses, contenen menys fonts d'informació i també menys elements d'interpretació o contextualització. El fet que una notícia sigui tractada d'aquesta manera "impersonal" pot ser degut a diverses explicacions (per exemple, la notícia procedeix d'un país on no hi ha corresponsal i tampoc és considerada com de màxima prioritat des del moment en què el mitjà no destina allà un enviat especial).

Enfocament

L'enfocament ens indica com es van cobrir les notícies: quines qüestions es van plantejar, quines fonts d'informació es van consultar, què vocabulari i quines imatges es van utilitzar, etc. El 2008, l'enfocament més comú va ser el del "consum", centrat en els hàbits i la percepció del consumidor, la forma d'utilització dels aliments, les necessitats del consumidor, el seu poder adquisitiu, etc. El segon enfocament en freqüència va ser el de la "salut", centrada en els possibles efectes (beneficiosos o nocius) dels aliments sobre la salut. Després d'aquest, els següents enfocaments van ser el "empresarial", "polític", "cultural", "científic", "ètic" i "ambiental" (Gràfic 1).

Fonts d'informació

Segons el sector de procedència, les fonts d'informació més citades van ser les de l'àmbit industrial-empresarial. A aquestes, van seguir a curta distància el sector polític i càrrecs tècnico-polítics (direccions generals, etc.) I, a continuació, les veus representants de la societat civil (associacions de consumidors, ONG, etc.), Els científics i, finalment, l'administració (Gràfic 2).

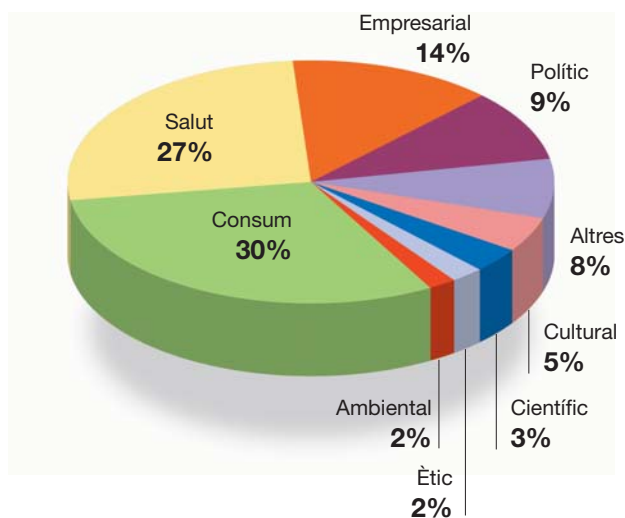
Tractament del risc

Un de cada quatre textos sobre seguretat alimentària parlava explícitament de risc i un de cada deu esmentava el terme alerta sanitària. Entre els que van tractar sobre el "risc" de determinat aliment o tecnologia, sovint no hi havia una conclusió final, sinó que el resultat era un missatge ambivalent, amb els pros i els contres (Gràfic 3). Entre els que clarament es decantaven per un costat o altre de la balança, eren més freqüents els textos que informaven sobre riscos o perills que aquells que ho feien sobre els beneficis o avantatges d'un aliment. Finalment, un de cada cinc textos incloïa recomanacions per al lector, posant en evidència que la premsa no té únicament un paper informatiu, sinó que també influeix en la formació de la ciutadania.

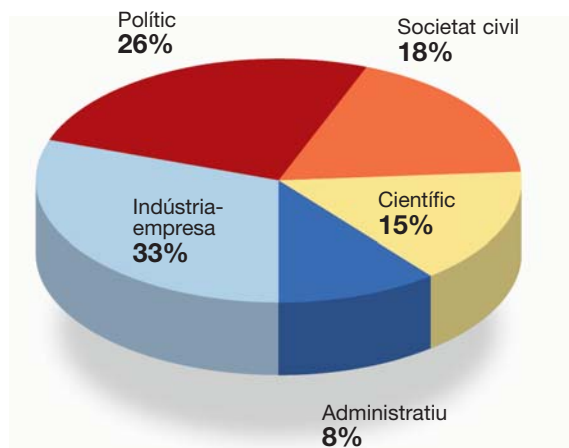
Taula 1. Tòpics més freqüents de l'any 2008

Tòpics	Nre. de textos
Preu dels aliments	208
Crisi alimentària mundial/seguretat en l'accés	154
Alimentació i nutrició	101
Gastronomia	98
Contaminació dels aliments	84
Fruïtes i verdures	68
Transgènics/OMG	64
Alimentació infantil	60
Fira Alimentària	59
Oli de gira-sol	52
Aigua	51
Obesitat/sobrepès	41

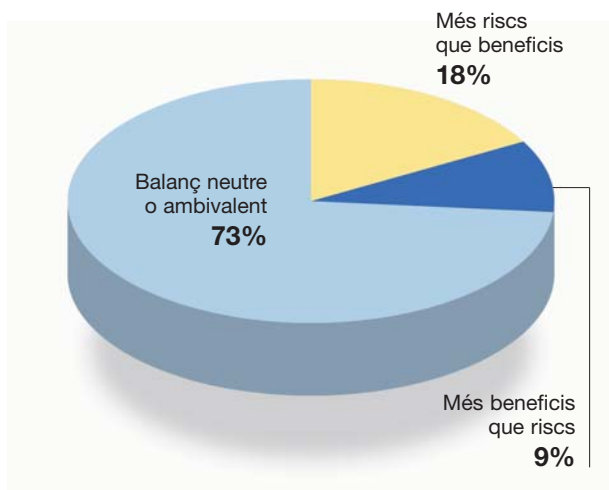
Gràfic 1. Enfocaments en la informació.

Gràfic 2. Fonts d'informació.

Gràfic 3. Distribució dels textos, segons el balanç presentat entre risc i benefici.

Casos

L'anàlisi dels casos ens va permetre aprofundir en aspectes concrets de la comunicació.

- "Vaga de transportistes". Aquest cas va mostrar com la comunicació dels fets influeix en els mateixos (com en una partida de dòmino, el moviment d'unes peces influeix en el desenllaç final dels esdeveniments).
- "Llet amb melamina". Va mostrar la dificultat d'informar en un món globalitzat sobre situacions de crisi, encara que aquestes es produeixin en entorns aparentment molt llunyans.
- "Comparació dels textos sobre l'alimentació 'bio' i la 'biotecnològica'". Evidenciar el repte comunicatiu davant el qual es troba un periodista enfrontat a dades i valoracions de diferents tipus (científiques, socials, culturals, etc.).
- "Oli de gira-sol contaminat amb hidrocarburs". Aquest cas va mostrar en tota la seva complexitat la dificultat del maneig d'una situació de crisi, caracteritzada (sobretot en els seus primers moments) per la incertesa.

Es va demanar a quatre periodistes, tres d'ells defensors del lector o de l'audiència de diferents mitjans, que interpretessin els resultats de l'Informe SAM 2008 des de la seva perspectiva personal i professional. A continuació reproduïm uns extractes de les presentacions que van fer a la jornada, no només comentant l'informe, sinó aportant també interessants reflexions sobre la comunicació en matèria de seguretat alimentària en general, i sobre les particularitats de la premsa, la ràdio i la televisió.

Milagros Pérez Oliva

Defensora del Lector de *El País*

— Els lectors, com els consumidors, el primer que demanen a un diari és seguretat en les informacions que els donem. Particularment en els temes relacionats amb la vida de les persones —sigui el consum, la salut o l'alimentació— perquè són qüestions fonamentals en les quals un error, tant si el comet l'administració, com si el fem en una informació, pot tenir conseqüències per a les persones. Hi ha una especial sensibilitat per aquesta matèria i els diaris sabem que ens juguem la nostra credibilitat en aquest tipus de notícies. Ens podem equivocar en un terme geogràfic o quan parlem d'un conflicte, però les queixes dels lectors quan ens equivoquem amb un tema d'aquests no tenen res a veure amb les cartes que rebem quan el tema està relacionat amb la salut.

Estem en una societat que viu bastant problemàticament les qüestions de seguretat. Es demana seguretat pràcticament total i risc zero, però la seguretat total i el risc zero són impossibles en la societat en què vivim. En canvi, la possibilitat de difusió de riscos i amenaces és, com no havia estat mai, planetària. Observem també que la nostra societat té una tolerància molt alta, diríem que una "extratolerància", envers riscos que realment provoquen enormes perjudicis (per exemple els joves respecte de l'alcohol, el "botellón", conduir o agafar el cotxe, etc.), i en canvi té una tolerància molt baixa envers altres riscos. Bàsicament la diferència entre l'alta i la baixa tolerància és que tolerem millor els riscos

assumits i que alhora ens proporcionen un plaer o compensació immediata. Òbviament, si la població pateix un risc que és per manca de control o per una actuació fraudulenta, o fins i tot a conseqüència d'optimitzar processos industrials, com va passar amb la crisi de les vaques boges, la ciutadania té tot el dret d'exigir responsabilitats i de no admetre cap tipus de risc.

En qualsevol crisi que es produeix, la tendència és sempre a catalogar el risc: primer de tot, buscar el culpable, molts cops en les empreses, però també en l'administració. A l'administració se li demana una responsabilitat subsidiària sempre i en tots els casos. Fins i tot quan es tracta d'un frau o d'una mala pràctica d'una empresa, no es culpa tant a l'empresa o a l'autor del frau com a l'administració pública que havia d'haver controlat les activitats de l'empresa.

L'objectiu hauria de ser tenir una política de comunicació que permetés visualitzar tot el que s'està fent de positiu, de manera que quan es produeixi, inevitablement, un episodi negatiu, encara mantinguem la confiança en l'administració. Avui dia, la societat tendeix cada cop més a anticipar el futur i a prendre decisions més en funció del que es preveu que ha de venir en el futur que no pas en el present. I els polítics, de vegades, es veuen abocats a prendre decisions més perquè no puguin ser acusats de no haver pres aquesta mesura, que per l'eficàcia en sí d'aquesta. ■

Carles Pérez

Defensor de l'Audiència de la *Corporació Catalana*
i *Mitjans de Comunicació*

Si els periodistes tinguéssim el temps de fer el seguiment de les informacions que havien estat notícia fa uns anys, i miréssim com han acabat ens sorprendríem, perquè de vegades es generen alarmes injustificades que quan ha passat el temps, veiem que no eren absolutament res. L'espectador demana veritats absolutes i quan es tracta d'aquests temes, encara molt més. Això es detecta mitjançant el servei a l'audiència, que en el nostre cas pot rebre unes tres mil consultes o queixes cada mes. L'espectador també demana que el mitjà prengui una posició davant de les coses.

Els mitjans audiovisuals tenen característiques particulars. La televisió, en el sentit del que s'ha presentat en aquest informe, es diferencia dels diaris en alguns aspectes. D'una banda, el que han explicat a l'informe seria vàlid també pel que fa als telenotícies o als informatius: es tracten les notícies en funció de l'actualitat i es dona la informació fins que aquesta notícia mor i en sorgeix una altra. Però d'altra banda, tenim tota una sèrie de programes en els quals també es parla d'alimentació i seguretat alimentària, a vegades de manera molt potent, com per exemple programes de divulgació científica com el *Què, qui, com*, o programes en què s'aborda la temàtica des d'un punt de vista més gastronòmic: en *Cuines*, *la Salut al cistell* o fins i tot el *Karakia*, on es mostra una manera diferent d'abordar el tema de l'alimentació.

En l'actualitat, a la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals es segueixen les recomanacions recollides en els codis deontològics i en els procediments de treball periodístics i es contrasten les fonts, no quedant-se únicament amb una versió. Sempre es compta amb l'assessorament de metges, dietistes i nutricionistes qualificats. Això no vol dir que no es pugui parlar un dia de maneres diferents d'entendre l'alimentació, però sempre que hi hagi al darrere el suport d'una persona que et pugui donar una garantia, una qualitat. El que no es fa, i és la gran diferència per a mi del mitjà de comunicació públic

—que està obligat a treballar amb aquestes persones altament qualificades— és permetre que et comprin l'espai com de vegades es fa en mitjans de comunicació d'àmbit privat. A la Corporació, quan arriba un anunci que pot ser dubtós, bé perquè presenti uns models —segons l'aspecte físic que tinguin—, o perquè vol vendre determinades virtuts, el que es fa és sotmetre'l a un organisme d'autocontrol, i en cas que es falli desfavorablement, es retiraria o se li diria a l'anunciant que rectificqués el seu missatge per no incórrer en una cosa que creiem que no ha de ser.

De vegades l'espectador vol que tu ja li donis la veritat i que li diguis que això és bo i que allò és dolent. Aquest és un dels reptes que ens trobem els que fem aquesta feina; hem de ser bastant distants, escèptics davant del que ens diuen encara que siguin fonts oficials, cosa que a vegades no es posa ni en qüestió. A vegades diuen: és que m'ho ha dit una font oficial. Doncs bé, les primeres fonts que s'han de posar en dubte són les oficials, que també són sospitoses. ■

Eva Pomares

Redactora de *El Punt*

— Els temes de seguretat alimentària i alimentació
— cada cop estaran més presents en l'agenda
— mediàtica. El problema que tenim els periodistes és que estem sotmesos a totes les rutines informatives, rutines de manca de temps i de pressió de condensar tota la informació amb un titular cridaner. Recordo a l'informe, un titular que no estic segura de quin diari era que deia: "Qui vol un filet de bou clonat?". Aquest titular és molt cridaner, segurament molta gent anirà a llegir la informació, però no és un titular que a priori es pugui considerar seriós o rigorós. Els periodistes, a banda d'estar sotmesos a les rutines, no som científics; per tant, hem de buscar assessorament extern.

Crida molt l'atenció que en una societat que té la ciència com la seva regidora de valors, resulta que en periodisme, tal com evidencia aquest informe, les fonts científiques estan en el penúltim lloc; i en el primer lloc, i a molta distància, hi ha les empreses. El tema és curiós: per què són les empreses les primeres? Jo crec que d'una banda les empreses fa molt de temps que han après a arribar als lectors, i de l'altra, les grans empreses envien comunicats de premsa reiteradament, et conviden a dinars, coneixes els responsables de premsa, quan hi ha un problema no tarden ni deu minuts en trucar-te, per tant, mediatitzen el teu missatge. En canvi, les fonts científiques són més difícils d'entendre i de consultar, la informació costa d'assimilar i potser necessitaríem tot un dia d'estar amb aquell científic per entendre la qüestió; jo crec que és per això que les notícies científiques estan tan marginades en la informació diària. Per revertir aquesta situació es fan accions com la creació de la Plataforma SAM, però hi hauria d'haver un millor accés coordinat a les fonts científiques i una certa garantia d'objectivitat.

Parlant d'alertes sanitàries, crec que necessitaríem que aquestes estiguessin sistematitzades; definir què és i què no és alerta. L'alerta, en principi està relacionada amb risc i els mitjans de comunicació quan veiem la mínima ombra de dubte sobre qualsevol cosa, destaquem el risc. D'una banda perquè sabem que això es llegirà amb atenció, i de l'altra perquè considerem que tenim un paper social a l'hora de transmetre possibles problemes per a la població. Però el que no es pot fer és donar missatges contradictoris des de dues administracions diferents en un tema tan sensible com la salut alimentària, perquè en conclusió, només provoquen alarmisme i desinformació.

Finalment, voldria destacar un aspecte particular. Dins de la Unió Europea hi ha una confiança general dels consumidors en el que mengem. Però no hi ha la mateixa confiança respecte tot el que ve de fora i, per tant, és important que s'expliqui bé quins protocols es segueixen a les fronteres. ■

Marga Soler

Defensora del Lector de *La Vanguardia*

L'informe SAM és un estudi molt exhaustiu i ens dona una visió molt clara, per primera vegada, sobre com s'estan tractant en els mitjans de comunicació els temes de seguretat alimentària. Davant d'aquest informe, voldria presentar una visió diferent.

A l'informe SAM hi diu que *La Vanguardia* és el diari més productiu en temes de seguretat alimentària. I precisament també amb especial preeminència pel que fa el gènere interpretatiu, és a dir, reportatges, entrevistes d'opinió, i també moltes cartes dels lectors, que també donen idea de la importància per al lector d'aquest tipus d'informació. L'enfocament periodístic més comú és el que es relaciona amb el consum, estem parlant de percepció del consumidor respecte tendències del mercat, utilització dels aliments i la qualitat.

Veiem el cas concret de la gastronomia al meu diari i, més concretament encara, la concessió d'estrelles Michelin. La manera de cobrir les notícies sobre aquest tema ha canviat molt al llarg d'aquestes darreres dues dècades. L'any 1989, quan Arzac va aconseguir l'estrella, l'espai dedicat al tema va ser minúscul. L'any 2005 ja es va dedicar una portada al Racó de Can Faves. El 2008 la notícia ocupa molt espai en el diari, parlant-se del tema des d'un mes abans de la concessió de les estrelles. Per primer cop, l'any 2008 aquesta notícia sobrepassa l'àmbit de la gastronomia i ve acompanyada d'informació sobre salut. Es diu, per exemple, que la cuina més moderna és compatible amb una dieta saludable. Això és important, perquè en parlar de salut fem que això sigui interessant per a un lector que potser no anirà a sopar mai a cap d'aquests restaurants.

A l'informe diu que la premsa es fa ressò amb regularitat de molta informació sobre les propietats saludables de tal o tal aliment, però també senyala que no sempre es fa amb base del consens de la comunitat científica, això demostra les pressions de les empreses per publicar allò que els interessa. Ara, a més, els mitjans comencen a tenir present que cal parlar també sobre el que consumim, amb quina quantitat, de quina qualitat i quines són les conseqüències dels nostres hàbits. Són informacions que poden ajudar a conscienciar el nostre públic de la necessitat de saber el què estem menjant i, per tant, s'han de tractar amb la màxima cura. ■

Debat i participació del públic

A la presentació de l'Informe van assistir unes 100 persones procedents d'àmbits molt diversos. Entre els participants hi havia periodistes, responsables d'oficines de comunicació, científics, tècnics de l'administració i de les empreses del sector, representants d'associacions de consumidors, cuiners, etc. Resumim les intervencions del públic i de la taula.

En **Claudi Mans**, delegat del rector del Campus de l'Alimentació de la Universitat de Barcelona va reflexionar sobre el següent punt en relació als experts consultats pels periodistes: **"caldrà fer distinció entre els que representen el consens de la comunitat científica (que són aquells que estan en línia amb les agències de seguretat i estatals) i els que no el representen; ja que l'audiència no ho sap fer per si sola"**. D'altra banda, quan els experts consultats com a font d'informació pertanyen a una universitat o una altra entitat, caldrà fer la distinció entre quan parlen en nom propi i quan en representació de dita entitat. Marga Soler va respondre a la consideració de Mans dient que estava totalment d'acord, encara que pensava que intentar regular aquest punt seria una tasca molt difícil de realitzar. Milagros Pérez Oliva també coincidí en que era una qüestió de gran rellevància, però que, a més, s'havia de vigilar també els possibles conflictes d'interessos. Segons la periodista de El País, quan hi ha una situació de conflicte d'interessos, molts experts no s'hi volen veure al mig, perquè s'arrisquen a rebre crítiques i a que el debat es descontrolï i vagi per camins insospitats. Per això, molts cops, els experts es mantenen al marge de donar la seva opinió en alguns temes. La comunitat científica hauria d'aprendre que la seva credibilitat no minva per males interpretacions, però també hauria d'aprendre a triar un mitjà que no desvirtuarà les seves paraules. De totes maneres, la guerra

entre experts està gairebé garantida en tots els temes conflictius; els periodistes podrien anar més a fons però en general el que s'acostuma a fer en els mitjans és posar al damunt de la taula els dos plantejaments contraposats d'experts.

Milagros Pérez va proposar considerar la **declaració de conflicte d'interessos** per tal que quan els periodistes consultin a experts i altres fonts tinguin clar quins possibles biaixos pot tenir la informació. També va proposar introduir mecanismes de transparència per poder solucionar la situació. Finalment, va afirmar que la comunitat científica i la comunitat mèdica corren el perill d'entrar en un profund descrèdit social si continuen deixant-se instrumentar per interessos no declarats.

La següent reflexió va venir de **Joan Morejon**, de l'Associació de Consumidors i Usuaris de Catalunya, que va expressar la necessitat de tenir una societat de consumidors organitzada que busqui científics, periodistes i polítics que siguin principalment intel·ligents i ètics. Morejon va dir que la societat ja no es refia de ningú i demanda risc zero i seguretat màxima.

Josep Català, doctor en biologia molecular, enginyer químic, enginyer electrònic, entre altres títols, com el de comunicador que se li va recordar des de la taula rodona. Català va ser crític amb els periodistes, perquè segons ell, no són rigorosos a l'hora de comprovar si els experts que entrevisten són realment experts o no ho són. També va puntualitzar que **el terme seguretat alimentària no està ben trobat i que se n'hauria de buscar un altre, més en la línia francesa, com ara "seguretat dels aliments"**. Finalment va preguntar si en l'elaboració de l'informe SAM s'havia tingut en

compte, a part de la importància que es dona a cada notícia i els diaris que la tracten, la fiabilitat d'aquella informació.

Ivonne Colomer, directora de la fundació Triptolemos, va expressar que cal que hi hagi un millor accés coordinat a les fonts científiques. En aquest sentit, va oferir la entitat què dirigeix per tal de millorar aquesta connexió amb els especialistes. Va proposar una trobada entre la fundació que ella dirigeix i la comunitat periodística per compartir inquietuds. **Gemma Revuelta** va respondre que la intenció de la plataforma SAM no és només fer reunions, presentar informes i fer publicacions, sinó també anar creant una xarxa de gent interessada en el tema de la seguretat alimentària des de qualsevol punt de vista i poder compartir instruments i recursos.

Albert Gurri, cap de comunicació de l'IRTA, va coincidir amb Eva Pomares en que **es necessita un millor accés coordinat a la informació dels científics**. Segons Gurri, existeix una dualitat complicada entre la premsa i la comunitat científica: en primer lloc va destacar la immediatesa, característica de tots els diaris, que fa que de vegades sigui difícil fer una bona feina. En segon lloc va dir que un altre problema és la diferència de nivell entre el periodista i el científic; per a un científic de vegades és molt difícil sintetitzar en cinc minuts el treball de tres o cinc anys. També va dir que calia tenir en compte que la majoria de científics no són grans comunicadors i que en general no es preocupen massa o no es veuen capaços de divulgar els seus resultats en un mitjà de gran abast. D'altra banda, Gurri també va fer una pregunta a **Carles Pérez** sobre el tractament dels transgènics als mitjans i va expressar que l'IRTA havia analitzat el perquè encara no s'ha fet un debat ben fet sobre transgènics. Gurri va explicar que quan hi va haver la proposta al Parlament van rebre un allau de trucades de mitjans de comunicació demanant que fessin aquest debat, però no el van fer perquè consideraven que per a que no fos un debat estèril, ambdues parts havien de comptar amb uns científics que poguessin donar arguments de pes. Contestant a aquesta pregunta, Carles Pérez va recordar que l'IRTA havia participat en el programa de TV3

Què, qui, com? i que s'havien trobat amb moltes queixes per part del col·lectiu oposat als transgènics perquè trobaven a faltar representació al programa. Tot i que el programa havia fet l'esforç per trobar algun representant d'aquest posicionament, va explicar, no va ser possible tenir-lo en aquell espai. També va aclarir que en la seva presentació es referia clarament a un debat sobre transgènics entre científics, però que caldria tenir un conductor que pogués garantir que el conjunt de la societat entén el debat.

Carles Pérez va opinar que en general és molt difícil trobar científics que no siguin reticents a sortir en els mitjans i que la televisió ha de recollir les veus crítiques, que de vegades són apartades dels àmbits acadèmics i que fins i tot es qüestiona si fan servir el criteri científic, encara que, segons el seu parer, alguns cops han acabat tenint la raó, com en el cas de la vacunació contra la meningitis que es van apartar les veus que deien que la vacuna no era necessària, i en el cas de la Grip A que, segons el periodista, encara està per veure. Finalment, va concloure que és molt important que els periodistes mostrin les dues cares de la moneda, i fins i tot que estirin del fil per trobar el perquè de les dues cares, perquè tal com s'havia mostrat que havia passat a EUA, podria ser que la controvèrsia vinqués de la font de finançament dels estudis científics.

Tot seguit, **Ana María Macke**, investigadora de l'Observatori de l'Alimentació de la Universitat de Barcelona, va expressar que **cada cop els consumidors tenen més informació i menys formació**; i que el periodisme té el poder de contactar amb experts de debò que donin informació acurada sobre seguretat alimentària. També va exposar la seva preocupació sobre **com és que els cuiners de televisió fan classes de cuina però alhora no manipulen els aliments com cal**. En quant a aquesta última pregunta, Carles Pérez va explicar que s'intenta que els cuiners vagin amb barret i manipulin els aliments el millor possible, però tampoc s'arriba a l'extrem de dir-los que es posin els guants per tocar qualsevol cosa, perquè s'intenta reproduir el que es fa a les cases. Eduard Mata va dir que s'ha d'anar amb compte amb com s'apliquen les normatives perquè de vegades no cal aplicar el mateix

Gemma Revuelta, Sotsdirectora de l'Observatori de la Comunicació Científica de la Universitat Pompeu Fabra (OCC-UPF)

que es faria en una gran empresa a un lloc petit i que a Europa això es té molt en compte per poder protegir produccions petites.

L'última intervenció abans de donar pas a les respostes dels ponents va venir de mà d'un assistent que va proposar que a l'educació primària o secundària hi hagués una assignatura obligatòria d'alimentació i nutrició.

Contestant a algunes de les aportacions prèvies, Milagros Pérez Oliva va afegir que qualsevol treballador havia de tenir en consideració la qüestió ètica.

També va estar d'acord que abans que la preparació, va la intel·ligència, però que abans que la intel·ligència cal saber on s'està i quina és la responsabilitat de cadascú. Va destacar, en resposta a Josep Català, que de periodisme n'hi ha de bo i de dolent, però no es poden fer judicis absoluts sinó que s'ha de reflexionar sobre allò que es fa malament per mirar de solucionar-ho. Sobre aquesta consideració també va dir que seria molt més interessant un diàleg obert en què, entre tots, es poguessin identificar els elements nuclears, i quines dinàmiques es creen que fan que siguem com som que no pas entrar en qui és més o menys culpable dels errors. Finalment, va afirmar que els mitjans tenen la necessitat de contactar amb experts, perquè l'expert que treballa amb honradesa i intel·ligència és molt valuós per als mitjans i per a la societat, que té gran necessitat d'autoritat científica. També va expressar que totes les veus han d'estar ben identificades per poder saber d'on vénen.

Gemma Revuelta, en relació a la pregunta de si hi havia molta veritat o no en les publicacions de premsa, va afegir per part de l'Observatori de la Comunicació Científica que en l'Informe SAM 2008 no s'havia analitzat la veracitat de les notícies perquè hi havia dos mil textos, però que en el mateix centre tenien experiències prèvies d'estudis sobre el grau d'evidència científica de la informació publicada pels diaris, encara que sempre sobre un conjunt molt més reduït de textos. La investigadora va recollir la proposta i va prometre considerar-la per la propera edició de l'Informe, encara que aplicada possiblement a un anàlisi de cas. La seva última intervenció es va referir a la proposta d'augmentar l'educació dels nens en qüestions d'alimentació i també va expressar la necessitat d'educar en interpretació dels mitjans: augmentar la cultura mediàtica del conjunt de la població, començant la tasca educativa ja des de l'escola i la família.

L'última paraula la va tenir Eduard Mata que va considerar que la jornada havia estat molt productiva, que s'havien proposat moltes idees que alhora quadraven molt amb la seva presentació inicial on deia que és moment de construir, d'avançar, de fer més informes, etc. Mata va destacar que li havia interessat molt el

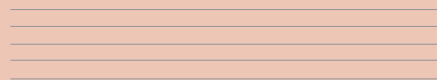
tema dels experts, i ell mateix deia que la paraula “expert” fa por i que es considera aspirant a expert per tota la vida. També va destacar que s’hauria d’aprofundir en el debat científic, que s’haurien de conèixer els mecanismes pels quals la comunitat científica arriba a certs consensos i ho va exemplificar dient que encara hi ha experts que estan en contra de la Teoria de l’origen de les espècies de Darwin.

Finalment, **Eduard Mata** va animar a tothom a participar activament en les trobades i futures activitats de la xarxa que s’està creant entorn a la comunicació de les qüestions relacionades amb la seguretat i els riscos en l’alimentació.

Eduard Mata
Director de l’Agència Catalana
de Seguretat Alimentària (ACSA)

Recomanacions

Algunes recomanacions per a la comunicació de qüestions relacionades amb la seguretat alimentària:

En relació a les persones consultades com a font d'informació:

- fomentar (o exigir) entre els experts la declaració de possibles interessos en les informacions proporcionades
- els científics i especialistes haurien d'estar més presents com a font d'informació experta en qüestions de seguretat alimentària
- entre els experts que treballen a universitats i altres entitats, deixar clar si les declaracions que en fan són en nom propi o en representació de la seva entitat
- fer distinció entre els que representen el consens de la comunitat científica i els que no

En relació als comunicadors

- un error en la informació relacionada amb la seguretat alimentària, com en el cas de la salut, té unes conseqüències més greus que en altres àmbits, motiu pel qual els comunicadors han de tenir especial cura al tractar aquest tipus de temes
- en cas de diferents posicionaments, el periodista hauria d'ajudar a la societat a buscar les possibles causes d'aquestes diferències, "tirant del fil" fins arribar fins al final de la qüestió

- s'hauria de demanar a totes les persones implicades en la comunicació de la seguretat alimentària (tant a les fonts d'informació com als periodistes i responsables de gabinets de premsa) que actuessin amb honradesa i veracitat
- el respecte per una bona pràctica professional ha d'estar present en tots els espais on apareix el tema de la seguretat alimentària, no només en les àrees d'informació sinó també en altres, com els programes d'entreteniment

En relació als consumidors i la societat en general

- és necessari augmentar entre la població, ja des de la infància, una major educació en seguretat alimentària
- de la mateixa forma, s'hauria de fomentar també una millora en la cultura mediàtica entre la població, educant als nens per que interpretin críticament els missatges que reben dels mitjans de comunicació

És segur el que mengem?

La seguretat alimentària
als mitjans de comunicació

Quaderns Monogràfics sobre Seguretat Alimentària

Aquest tercer Quadern Monogràfic SAM, i la reunió sobre la qual es fonamenta, formen part de les activitats de la Plataforma SAM, Seguretat Alimentària i Mitjans, una iniciativa de l'Agència Catalana de Seguretat Alimentària (ACSA), juntament amb l'Observatori de Comunicació Científica de la Universitat Pompeu Fabra (OCC-UPF). Aquest projecte té per objectiu millorar la capacitat ciutadana per prendre decisions, sobre la base d'una bona informació.

Per tal d'assolir els seus objectius, la Plataforma SAM inclou quatre tipus d'activitats:

- Els **Quaderns Monogràfics SAM** són publicacions basades en reunions en petit comitè en les que participen periodistes i especialistes de les diferents àrees a debat. El primer monogràfic es va dedicar al tema "**L'oli com a notícia**" i el segon als "**Organismes Modificats Genèticament (OMG) un repte en comunicació**".
- Els **Informes SAM anuals**, on es recull l'anàlisi de la cobertura periodística de la seguretat alimentària a l'àmbit de Catalunya. Actualment s'han publicat els informes corresponents a 2007 (estudi pilot) i 2008.
- La **Xarxa SAM**, oberta a totes les persones que participen d'una manera o una altra en la comunicació dels riscos alimentaris, entre ells: periodistes de mitjans de comunicació i responsables de comunicació a empreses i administració, gestors i directius, tècnics, investigadors, personal sanitari, veterinaris, ramaders, educadors, representants d'associacions o d'organismes no governamentals, i personal de l'administració involucrat en la gestió o la comunicació del risc alimentari.
- **Jornades SAM**: reunions per tal de compartir experiències i conèixer els resultats de les anàlisis que es vagin realitzant.

Agència Catalana de Seguretat Alimentària
C. Roc Boronat, 81-95, 4a
08005 Barcelona
Tel: 935 513 900
acsa@gencat.net
www.gencat.net/salut/acsa/

**Observatori de la Comunicació Científica
Universitat Pompeu Fabra**
Roc Boronat, 138
08012 Barcelona
Tel: 935 422 446
occ@upf.edu
www.upf.edu/occ/

© Generalitat de Catalunya. Departament de Salut. Fotografies de la jornada: Alexander Reichardt.

Generalitat de Catalunya
**Agència Catalana
de Seguretat Alimentària**

